
कविकुलगुरू - कालिदास - संस्कृत - विश्वविद्यालयः

का

॥श्री॥ न संगोस्ति तव केनापि किं शुद्धस्त्यक्तुमिच्छसि॥
संघातविलयं कुर्वन्नेवमेव लयं व्रज॥१॥ हे शिष्य शुद्ध
बुद्धस्वभावस्य तव केनापि देहगेहादिनाहंममकारा
स्पदेन न संगोस्ति अतः शुद्धो ऽसंगस्त्वं किं त्यक्तुमुपादा
तुं वेच्छसि तस्मात्संघातस्य देहस्य विलयं कुर्वन्नाहं दे
ह इति निरसनं कुर्वन्नेवमेव देहादिनिरसनरूपमेव लयं
व्रज॥१॥ उदेति भवतो विश्वं वारिधेरिव बुद्बुदः॥ इति

१

ज्ञात्वैकमात्मानमेवमेवत्वं पंचब्रजत् ॥२॥ उदेति नीतो ॥ हे शि
ष्य भवतः सकाशाद्विश्वं समुद्देति भवदभिन्नमेव ॥ यथा
थावारिधेः सकाशात् बुद्बुदो वारिधेरभिन्न एवोदेति
इत्येवं प्रकारेणैकं सजातीयादिभेदरहितमात्मानं
शीघ्रा एवमेव एकात्मत्वानमेवत्वं पंचब्रजत् ॥२॥ प्रत्यक्षमप्य
वस्तुत्वाद्विश्वं नास्त्यमले त्वयि। रज्जुसर्प इव व्यक्तमेवमे
त्वं पंचब्रज ॥३॥ ननु प्रत्यक्षेनाभिन्नतया हारसर्पादिभेदे

सः २

प्रतीयमाने कथं हानादिविलय इत्यत आह। प्रत्यक्ष-
मिति। प्रत्यक्षमपीदं व्यक्तं दृश्यं विश्वं मम मल्लेखायि ना-
स्त्येव। अनवस्कोत्थोऽहंऽत्रमनुजं गवता तस्मादेवमेनल्ल
यं त्रजत् द्वितीयस्य हेयोपादेयस्यैवाऽभावादित्यर्थः॥३॥
समदुःखसुखः पूर्णआशानैराश्ययोः समः। समजी-
वितमृत्युः सन्नेवमेवक्षयं व्रज॥४॥ समेति। पूर्णआत्मा

२

नं दृष्टपूर्णो स्वमत एव दैववशाद् उद्भूतयोः सुखदुःखयोः समः।
इच्छानिच्छयोश्च समस्तथा जीवितमरणयोश्च स समो नि-
र्विकारः सुखदुःखादीनामनात्मधर्माणां तुच्छत्वानुसं-
धानात् तत्सुखदुःखादिषु समब्रह्मदृष्टिरूपं लयं व्रजे-
दित्यर्थः॥५॥ इति श्रीमाहेश्वरविरचितायां मस्यावकरी-
कायां माचाणोत्कीलयचतुष्टयनाम पंचमप्रकरणं स-
माप्तम्॥ श्री॥

॥श्री॥आकाशवदनंतोहंघटवत्प्राकृतंजगत्॥इति
ज्ञानंतथैतस्यनत्यागोनग्रहोलयः॥१॥गुरुणैवंपरिक्षार्थ
मुपदिष्टेलयेसतेपूर्णात्मनोलयादीनांशिष्योऽसंभवमब्र
वीत।नदेवगुरुणास्वंतपरीक्षार्थंलयोगेसमुपादिष्टेस
तिलयाद्यसंभावोपपादकमात्मज्ञानंजनुवदन्नेवशिष्यः
पूर्णात्मनोलयाद्यसंभवंआहचतुर्भिःश्लोकैः॥आकाश
मावोदितिःअहमाकाशवदनंतःनतुजनंतस्यात्मनोदेहादि

३

निवासः कथमित्यत आह घटवदिति। प्राकृतं प्रकृतिका
र्यं जगद्देहादिकं घटवत् तथा चास्मिन्देहादिरेकदेशा
वच्छेदके एव योऽस्मदेव घटादित्यर्थः। अत्र प्रमाणमाह
नीति। इत्येवं वेदान्तसिद्धं ज्ञानं न मतो त्र नोन्यथाभाववत्त्वं केत्यर्थः।
न थेति। न तथा सत्यात्मनोऽन्ने नत्वे सत्ये न स्यात्मन स्त्यागो ग्रहणं
ऽयश्च न संभवति परिच्छिन्नस्यैव घटादेस्त्यागादिदर्श
नादित्यर्थः॥ ७॥ महोदधिरिवाहं सः प्रपंचो वीचिसंनिभः।

इति ज्ञानं तथैतस्यैव त्यागो न ग्रहो न्वयः॥२॥ घटाकाश
दृष्टांते देहात्मनोर्भेदशंका स्यात्तद्व्यपरितो बादाहाम
हो दाधीरिति। स्पष्टं॥२॥ सनु दवीविदृष्टांते देहात्मनोर्विका
रि विकारशंका स्यात्तद्व्यपरितो बादाह अहं इति। स्पष्टं॥३॥१॥
अहं स शुक्तिसंकाशो रूप्य वद्विश्व कल्पना। इति ज्ञानं॥३॥ शु
क्ति दृष्टांते प्यात्मनि परिछिन्नत्वशंका स्यात्तद्व्यावृत्ये समाह॥३॥
अहं वा सर्वभूतेषु सर्वभूतान्यथा मयि। इति॥४॥ ॐ हमिति।

४

अहं वा अहमेव सर्वभूतेषु प्राकृताप्राकृतिकेषु सत्तास्फु
र्त्यादिप्रदत्वेनास्मि । अतो हेतोः सर्वभूतान्यधिष्ठानभू
ते मयि वर्त्तन्ते इति ज्ञानं वेदांतसिद्धं तथा सत्ये तत्स्यात्मेने
स्यागादिकं संभवतीत्यर्थः ॥४॥ इति श्री माध्वेश्वरवि
रचितायां मद्भावकटीकायां शिष्यप्रोक्तमुत्तरचतुष्टयं ना
म षष्ठं प्रकरणं ॥६॥

॥श्रीगणे०॥ नाहं देहो न मे देहो बोधोऽहमिति निश्चयी।
कैवल्यमिव संप्राप्तो न स्मरत्यकृतं कृतं॥ उक्तसाधनैः
सिद्धज्ञानिनां दशां निरूपयति। नाहमिति। अहं देहो न
तथा मे देहो न। किंतु नित्यबोधोऽहमिति। ज्ञानवशाद्देहा
दौ निवृत्ताहंममाभिमानः देहादिना स्वेन मत्कृतं चा मे
मयाऽकृतमिति न स्मरति। कैवल्यं विदेहकैवल्यं प्राप्तः
कृताकृतं न स्मरति। तदाद्यर्थः। आब्रह्मस्तंबपर्यंतं मम
हमेवेति निश्चयी। निर्विकल्पः सुविश्रांतोऽसामा

(5)

५ ब

ग्राह्यविनिर्दृतः ॥७॥ आ ब्रह्मेति ॥ ब्रह्माणं हिरण्यगर्भ
मारभ्य तृणस्तंबपर्यंतं सर्वं जगदहमेवेति प्रत्यक्षं निश्चयवा
न्पुरुषः निर्विकल्पः संकल्पविकल्पशून्यः अतएव वस्तुवि
विषयासंगरूपमलरहितः अतएव शांतो निश्चलांत
ष्करणः अतएव प्राप्ताप्राप्तयोरपि विषयो निर्दृतः प
रमसंतोषवान् आत्मानंदपूर्णत्वादित्यर्थः ॥७॥ नानाश्च
र्यमिदं विश्वं नकिंचिदिति निश्चयी ॥ निर्वासनः स्फूर्तिमा

त्रे। न किंचिद्विवशाम्यति॥ २॥ नन्वात्मज्ञानी कथं
निर्विकल्पादिरूपइत्याशंक्याह॥ नानेति॥ अधि
ष्ठानतत्वसाक्षात्कारेणअध्यस्तबाधेसतिनानाश्चि
र्यमयंविश्वंजगत् न किंचित्पृथक्सद्यामुन्यमि
तिनिश्चियी पुरुषः निवृत्तवासनः केवलचिद्रूपःस
न्न किंचिद्विविशेषव्यवहारागोचरएवशाम्यति
त निवृत्तकार्यकारणोपाधिर्भवतितत्वज्ञानेनसर्वस्यापि

(6)

६ स्यन्नवन्निवृत्तोरित्यर्थः ॥ ८ ॥ इतिज्ञानाष्टकं समाप्तं ॥
एकादशप्रकरणं ॥ छ ॥

श्रीगणेशायनमः॥ रागद्वेषौ मनोधर्मौ न मनस्ते कदाचन। निर्विकल्पोसि बोधात्मा निर्विकारः सुखं चर॥

टि०। निरपेक्षत्वमुपपादयितुमाह रागेति। रागद्वेषौ तु मनोधर्मौ न तु तव धर्मौ मनस्तु कोंचिदपि तव संबंधि न संभवति। अतः तदाध्यासाद्रागाद्यध्यासं मा कुर्वित्यर्थः। न तु रागद्वेषौ ममैव धर्मौ कथं नेत्याशंक्याह निर्विकल्प इति। यतस्त्वं निर्विकल्पबोधात्मा असि अतो

x कल्प

न। पा॥ दा॰

रागादिविकाररहितःसन्सुखंचरेत्यर्थः॥ श्लोक॥
सर्वभूतेषु चात्मानं सर्वभूतानि चात्मनि॥
विज्ञाय निरहंकारो निर्ममस्त्वं सुखी भव॥६॥
विश्वं स्फुरति यत्रेदं तरंगा इव सागरे॥ तत्त्वमेव
न संदेहश्चिन्मूर्त्ते विज्वरो भव॥७॥ सर्वभूता
नि चात्मनात्येतद्धि राद्दयति॥ विश्वमिति॥ य

त्रद्धं विश्वं सागरेतरं गाढ्वाभिधिष्टानाभिन्नं
तत्र्चैतन्यं त्वमेव अन्तःकारणात्‌ हे चिन्मूर्ते त्वंवि
ज्वरोऽभव चिन्मात्रोऽसि हेत्यनुभावय निर्द्वन्द्वस
र्वसंतापोऽभवेत्यर्थः॥७॥ गुरोः संविष्टितो हि हास्त
श्रद्धायायातिया निचः आत्मानं गंता नागंता
किमेनमनुशोचसि॥८॥ टिका॥ गुरोरति॥

(9)

गुणैरिंद्रियादिभिः संवेष्टितो देह इह लोके तिष्ठति
तथा आयाति तथा किंचित्कालं याति वा गच्छति देहा
दिभिन्न आत्मा तु न गंता नाप्यागंता अतो हि गंता
हं मरिष्यामीत्येवमेनं किं शोचसि देहधर्मैरात्मा ॥२।
मास्तु बद्ध इत्यर्थः ॥१०॥ श्लोक ॥ देहस्थितो छतु कुन्यो
तें गच्छत्त्वचैवं वा पुनः ॥ कुचवटाङ्कः केवहान्तिरनवधि
मात्रस्तु पिराः ॥११॥ टीका ॥ नापि देहास्थित्यस्य कौंति

न्यांतवद्देहवृद्धिहानिर्हस्या हा देह इति नित्यश्चिन्मात्ररूपि
णः स्तव देहस्थित्याऽन वृद्धिर्नवा देहनिवृत्त्या हानिरित्य
र्थः ॥१०॥ त्वय्यनंतमहांभोधौ विश्ववीचिस्वभावतः। उ
देतु वास्तमायातु न ते वृद्धिर्नवा क्षतिः ॥११॥ टी०॥ त्वयीति। विश्वा
ख्या वीचिरपि त्वय्यनंतचित्समुद्रे उदेतु अथ वास्तमाया
तु तावतापि ते न वृद्धिर्नवा क्षतिस्त्वानंतत्वादित्यर्थः ॥११॥
श्लो०॥ तात चिन्मात्ररूपोसि न ते भिन्नमिदं जगत्। अतः क

स्य कथं कुत्र हेयोपादेयकल्पना॥ १२॥ टि। किं च तातेति। सर्वस्य

त्वम्यि दृति न स्मात्। किं हेयमुपादेयं कथं केन वा प्रकारेण हेयमुपा

देयं कुत्र वा हेयमुपादेयमित्यर्थः॥ १२॥ एकस्मिन्नव्यये शांते चि

दाकाशे मलै त्वयि कुतो जन्म कुतः कर्म कुतो हंकार एव च॥ १३॥

किं च एकस्मिन्निति। एकस्मिन् सजाती विजातीय स्वगत ते ॥ १३॥

दशून्ये अव्यये शांते च कार्य शून्ये चिदाकाशे निर्मले च सर्वोपाधि

शून्ये त्वयि कुतो जन्म कुतश्च कर्म कुतश्चाहंकारः॥ द्वितीयस्य हे

तोरभावात्॥ अव्ययस्य च जन्माऽसंभवात्॥ कार्यशून्यस्य च क

मेकर्तृत्वासंगत्वातनिर्मलस्य चाहंकाराऽसंगत्वादित्यर्थः ॥१३॥
यस्त्वं पश्यसि तत्रैकस्त्वमेव प्रतिभाससे ॥ किं पृथक्
भासते स्वर्णात्कटकांगदनूपुरं ॥१४॥ एकत्वमु
पपादयति ॥ यस्त्वमिति ॥ यद्यत्कार्यं त्वं पश्यतत्र कारण सि
रूपस्त्वं एव एकः प्रतिभाससे कटकांगदादौ स्वर्णवदित्य
र्थः ॥१४॥ अयं सोहमयं नाहं विभागमपि संत्यज ॥ सर्वमा
त्मेति निश्चित्य निःसंकल्पः सुखी भव ॥१५॥ अयं सोह

मिति। कारणरूप आत्मैव सर्वमिति निश्चित्य भेदभ्रमं त्य
ज। तथा च निर्विकल्पो विगतनानाप्रतिभासः सन् सुखादि
तीयप्रतिभानाद्दुःखं भवतीत्यर्थः॥२॥ भ्रांतिमात्रमिदं
विश्वं न किंचिदिति निश्चयी। निर्वासनः स्फूर्तिमात्रो न किंचि
दिव शाम्यति॥३॥ एक एव भवांबोधावासीदस्ति भविष्य
ति। न ते बंधोस्ति मोक्षो वा कृतकृत्यः सुखं चर॥ मा सं ॥४॥
संकल्पविकल्पाभ्यां चित्तं क्षोभय चिन्मय। उपशाम्य
सुखं तिष्ठ स्वात्मन्यानंदविग्रहे॥५॥ मा संकल्पेति॥ हे

रू

चिन्मयत्वं संकल्पविकल्पाभ्यां बित्तं माक्षोभय॥ उप
शाम्यउपरतः संकल्पविकल्पो भव आनंदरूपे स्वात्म
नि सुखं तिष्ठ॥१९॥ त्यज्यं जाव ध्यानं सर्वत्र मा किंचि हृदि
दि धारय॥ आत्मा त्वं मुक्त एवासि किं विमृश्य करिष्यसि॥
ध्यानमपि त्यजेत्याह॥ त्यजेति॥ सर्वत्र ध्यानं त्यज अप
कुत्रापि ध्यानं माकार्षीरित्यर्थः॥ एतदेव विवृणोत्यती॥
मा किंचित् हृदि धारयती॥ मननमपि त्यजेत्याह॥ आत्मे

(१२)

ति॥ आत्मा त्वं सदा मुक्त एवासि॥ अतो विमृश्य विचार्य किं
फलं करिष्यसि नित्यमुक्तत्वादित्यर्थः॥२०॥ इति श्रीमद्विर
चिताया महाष्टावक्रटीकायां तत्वोपदेशविंशति कसमा
प्तं॥४॥ श्री॥ आत्माज्ञानाज्जगद्भाति आत्मज्ञानान्नभा
सते॥ रज्ज्वज्ञानादहिर्भाति तज्ज्ञानाद्भासते न हि॥७॥
आत्मज्ञानादिति॥ आत्मनः अज्ञानाज्जगद्भाति तथा आ
त्मनः अधिष्ठानस्य ज्ञानान्नभासते॥ अधिष्ठानाज्ञा

नाऽन्यस्य भाने घिष्ठानज्ञानाद्याभाने लोकप्रसि
द्धं दृष्टांतमाह॥ रज्ज्वज्ञानादिति॥ हि यथा रज्जुस्वरूप
स्याज्ञानाद्धि सर्पो भाति॥ तत्र ज्ञानाद्रज्जुज्ञाने नो
भासते ॥१०॥ पूर्वाशंका॥ विश्वं चेदात्मनो न भिन्नं तर्हि
केन कारणेनेदं भासते केन च कारणेन न भासत इत्या
शंक्याह॥ आत्माज्ञानादिति॥१०॥ प्रकाशो मे निजं
रूपं नातिरिक्तोऽस्म्यहं ततः॥ यदा प्रकाशते विश्वं त

(२३)

६

दाहंभासर्वेवहि ॥ २ ॥ ननुआत्मनः अज्ञानेसति ॥ आत्मप्र
काशाभावाज्जगत्कथंभासतद्वस्यारांक्यस्वरूपचैतन्यब
लादेवेत्याह ॥ प्रकाशइति ॥ प्रकाशोनित्यबोधःमेममानि
जंस्वाभाविकंस्वरूपं ॥ अहंततःप्रकाशादतिरिक्तः भिन्नोना
स्मी अतोमम यदा विश्वंप्रकाशातेतदा अहंभासः [illegible]दात्मप्र
काशादेव भासते ॥ स्वरूपचैतन्यं चेज्ज्ञासकं तदा कथमज्ञा
नमितिचेत्मैवं ॥ न हिस्वरूपचैतन्यं अज्ञानाविरोधि ॥ किं

त्वज्ञानसाधमेव॥ अन्यथाउतउस्यासिद्धिरेवनस्यात्॥ किं
च आत्मस्वरूपप्रकाशाभावेस्यात्मनोपि असत्वंप्रसक्ति
र्जगदांध्यप्रसंगश्च॥ तस्मायदाविश्वंप्रकाशते तदात्मस्व
रूपप्रकाशादेवेतिभावः॥म॥ अहोविकल्पितं॥९॥
मत्तोविनिर्गतंविश्वंमय्येवलयमेष्यति॥ मृदकुंभोजलेलें
वीचीकनककटकंपथा॥१०॥ ननुमायायाविकारित्वा
त्तत्रैवविश्वमुत्पद्यते तत्रैवलयमेतिनतुवैतं न्यात्म
नीति

सांख्यमतमपाकर्तुमाह। मत्तो विनिर्गतमिति। इदं विश्वं म-
त्त एव विनिर्गतं मय्येव लयमेष्यति। प्राप्स्यति। यथा मृदादे
कुंभादिस्तद्वदित्यर्थः। न चात्र प्रमाणाभाव इति शंकनीयं। यतो ॥७॥
वा इमानि भूतानि जायंते। येन जातानि जीवंति। यत्प्रयंत्यभिसं
विशंतीति श्रुतेः॥१०॥ अहो अहं नमो मह्यं विनाशो यस्य नास्ति
मे ब्रह्मादिस्तंबपर्यंतं जगन्नाशेऽपि तिष्ठतः। न तु ब्रह्मैव जग
दुपादानं कारणं न तर्हि तस्य विकारित्वात् मृदादिवद्विनाशित्वा
पत्तिरित्याशंक्याह। अहो अहमिति। अहो आश्चर्यरूपोऽहं॥

यस्य मम सर्वोपादानभूतस्यापि विनाशो नास्ति नवोपा
दानत्वेऽस्तु वर्णादिवद्विनाशित्वापातः सुवर्णादिवदद्विकार
त्वोऽनगीकारात्॥ विवर्ताधिष्ठानत्वेनैवोपादानत्वस्वीकारात्ः
अनएव शोषकार्योपादानत्वादविनाशित्वेने सर्वेह्हिक्छायमहं
नमः ब्रह्मादिदेवतावत्प्रलये विनाशांशत्वं कोनिराकरोति। ब्रह्मा
दिस्तंबपर्यंतं यत्जगत्तस्य नाशेऽपि तिष्ठतः प्रत्यपेऽपि स्थिति
मतोऽपि यस्य मे नाशो नास्तीत्यर्थः। सत्यं ज्ञानमनंतं ब्रह्मेति श्रुतेः।
अहो अहं नमो मह्यं मे कोऽहं देहवानपि। क्वचिन्न गंता नागंता व्या.

८

विश्वमवास्थितं॥ ननु आत्मनः सुखदुःखवत्वे दृष्टे देहवन्नाना
तथाहंकाररूपत्वाच्च तद्गतागमनागमनानित्याशंक्याह॥ अहो अह
मिति॥ अहो आश्चर्यरूपोहं आश्चर्यरूपाय मह्यं नमः॥ आश्चर्यरूपा॥
पत्वमेवाह एकोहमिति नानासुखदुःखवत्वे देहवान प्यहमेक
एवायथा नोनासंकल्पनिष्कल्पत्वावच्छेदकज्ञोपाधिवान्नापि नानु
रेकएवेत्यर्थः॥ क्वचिदिति॥ विश्वं व्याप्यास्थितः परिछिन्नाहंकारविलक्ष
णोहं क्वचिदपि न गंता कुतोपि नागंतेत्यर्थः॥१२॥ अहो अहं नमो मह्यं
दक्षो नास्तीति मत्समः॥ असंस्पृश्य शरीरेण येन विश्वं चिरं धृतं॥१३॥

नन्वात्मा न निःसः शरीरसंसगितया जगद्विधारकत्वादित्याशंक्याहं।
अहो अहमिति। प्रथमपादार्थः पूर्ववत् इति कारणे न्मस समोदक्षः
असंभाव्यकार्यकार्य। विधानवतुसकोऽपि नास्ति येन हेतुना शरीरे
णा असंस्पृश्य। न घटनापिंडेनो न्मुक्तवदसंबध्ये वर्षिरं वडुकालं वि
धृत स्थावरजंगमं मया धृतं ॥१३॥ अहो अहं नमो मह्यं यस्य नास्ति ह
किंचनाथवा यस्य मे सर्वं यद्वाङ्मनसगोचरं ॥१४॥ नन्वसंब
द्धस्य न जगद्विधारकत्वं। संबद्धस्य वभित्यादेर्गृहादिधारकत्वा
दित्याशंक्याह। अहो अहमिति। अहो आश्चर्यरूपोहं। तस्मै नमः॥

16

यस्यमे संबंधि परमार्थगत्या किंचन किमपि नास्ति परमार्थतो द्वृती
यस्यैवाभावात् ॥ अथवा यते यावद्वाज्ञा न सगोचरं तावत्सर्वं मे
यस्य मे मम संबंधि मिथ्या तादात्म्यासंबंधः सुवर्णकुंडलादिवत्
इत्यर्थः ॥ अत एव सर्वसंबंधित्वासर्वसंबंधित्वाभ्यामाश्चर्यरू ०१
पायमत्वं न म इत्यर्थः ॥१४॥ ज्ञानं ज्ञेयं तथा ज्ञाता त्रितयं नास्ति वास्त
वं ॥ अज्ञानाद्भाति यत्रेदं सोहमस्मि निरंजनं ॥१५॥ ननु त्रिपुटीरूप
संसारस्य पारमार्थिकत्वात्कथं मिथ्यात्वादात्मैरस्य संबंधो जगदात्म

नोरिस्याशंक्याह ॥ ज्ञानं ज्ञेयमिति ॥ ज्ञानं ज्ञेयं तथा ज्ञाता इत्या
दि त्रितयं त्रिपुटीरूपं सर्वं वास्तवं पारमार्थिकं नास्ति ॥ यत्र मयि
इदं त्रितयं अज्ञानाद निर्वचनीयात् अज्ञानान्मिथ्या तादात्म्ये
नाध्यस्तं भाति अतएव वस्तुगत्याहं निरंजनः ॥ प्रपंचम
लसंबंधशून्योस्मि इत्यर्थः ॥ १५ ॥ द्वैतमूलमहो दुःखं ना
न्यत्तस्यास्ति भेषजं ॥ दृश्यमेतन्मृषा सर्वमेकोहं चिद्र

17

सोऽमलः ॥१७॥ ननु निरंजनस्य कथं दुःखसंबंध

इत्याशंक्य द्वैतप्रतीतिमूलकत्वात्सो न तु वास्तव

इत्याह । द्वैतमूलमिति ॥ अहो आश्चर्यं निरंजन ॥१०॥

स्याप्यात्मनः द्वैतमूलं दुःखं द्वैतस्मात् सोऽमकः ।

दुःखाध्यासो न तु वास्तवदुःखाहत । द्वैतमूलमिति । अ

हो आश्चर्यं निरंजनस्याप्यात्मन खमित्यर्थः ॥

विचारस्यफलमाह॥एवमिति॥एवंनित्यंविमृष्टतोविचारयतोममनि
र्विकल्पेनिरस्तद्वैतेस्वरूपचैतन्येस्थितिःप्राप्तिर्जाता॥१७॥अहोमयिस्थि
तिविश्वंवस्तुतोनमयिस्थितं॥नमेबंधोस्तिमोक्षोवाभ्रांतिःशांतानि
राश्रया॥१८॥ननुस्वरूपचैतन्यप्राप्तिरूपामुक्तिःप्रागुक्ताविचारजन्याचे
त्तदामुक्तेर्विनाशापत्तिः॥जन्यभावस्यविनाशित्वनियमात्॥विचाराज
न्याचेत्तदाविचाररहितानामपिमोक्षापत्तिःइत्याशंक्याह॥अहोइति॥
वस्तुतोमेयमनबंधोनास्तिनचमोक्षोप्यस्तिनित्यचिद्रूपत्वात्॥त
र्हिशास्त्रविचारस्यकिंफलमित्याशंक्य॥भ्रांतिनिवृत्तिरेवतत्फल

मित्याह ॥६ अहो मयीति ॥ अहो आश्चर्यं मयि स्थितमपि विश्वं वस्तु
तः कालत्रयेपि मयि न स्थितमिति । विचारतो भ्रांतिरेव शांता । ननु पर
८ मानंदाप्रिर्जनिता आत्मनः सर्वदा परमानंदरूपत्वात् ॥ कीदृशी भ्रां
ति निराश्रया ॥ उक्तविचारादज्ञानस्य नष्टत्वान्निर्मुलेत्यर्थः ॥१८॥ स
शरीरमिदं विश्वं न किंचिदिति निश्चितं ॥ शुद्धचिन्मात्र आत्मा च तत्क ॥११
स्मिन्कल्पनाधुना ॥१९॥ नन्वधिष्ठानस्योपादानस्य सत्वात् मुक्तेष्व
पि प्रपंचोदयः स्यादित्याशंक्याह ॥ सशरीरमिति ॥ सशरीरं सहितं

दुःखाध्यासमहाव्याधेः किं भेषजमित्याशंक्याह। नान्यदि
ति। जन्मक्षोमायातत्कार्यातीतं चिद्रसं चिन्मात्रस्वरूपम् एकं
हम् एतत्प्रतीयमानं सर्वं दृश्यजातं न जानामि ध्यात्वा स्तेन पार
मार्थिकमिति। बोधादन्यत्तस्य त्रिविधस्य दुःखव्याधेर्भेषजं नास्ती
त्यर्थः॥१४॥ बोधमात्रोहमज्ञानादुपाधिः कल्पितो मया। एवं विमृशतो नि ष
त्यं निर्विकल्पो स्थितिर्मम॥ ननु अयं द्वैतप्रपंचाध्यासः किंनिमित्तः।
किमुपादान इत्याशंक्याह। बोधेति। बोधमात्रश्चिदेकस्वरूपो हमे
वे पारमार्थिकः। मया सर्वोपादानभूतेन कं आत्मा ज्ञानाद् खं डाशा
नरूपान्नामि न्यादहंकारमुखतुपाधिर्द्वैतप्रपंचः कल्पितः। एवं
नी।

विचारस्यफलमाह॥एवमिति॥एवंनित्यंविमृषतोविचारयतोममनि
र्विकल्पेनिरस्तद्वैतेस्वरूपचैतन्येस्थितिःप्राप्तिर्जाता॥१७॥अहोमयिस्थि
तिविश्वंवस्तुतोनमयिस्थितं॥नमेबंधोस्तिमोक्षोवाभ्रांतिःशांतानि
राश्रया॥१८॥नचस्वरूपचैतन्यप्राप्तिरूपामुक्तिःप्रागुक्तोविचारजन्याचे
त्तदामुक्तेर्विनाशापत्तिः॥जन्यभावस्यविनाशित्वनियमात्॥विचाराज
न्याचेत्तदाविचाररहितानामपिमोक्षापत्तिःइत्याशंक्याह॥अहोइति॥
वस्तुतोमेयमवबंधोनास्तिनचमोक्षोप्यस्तिनित्यचिद्रूपत्वात्॥त
र्हिशास्त्रविचारस्यकिंफलमित्याशंक्य॥भ्रांतिनिवृत्तिरेवतत्फल

20

श्री गणेशाय नमः ॥ श्रीगुरुभ्यो नमः ॥ यदज्ञानाज्जगज्जातं
यद्‌ज्ञानान्निवर्त्तते ॥ तं नत्वा सच्चिदानंदं कुर्वेध्यात्मप्रदी
पिकां ॥ १ ॥ इह तावदात्मानंदानुभवपारप्राप्तिहेतोर्न कारे
च्यन्नातःपरमकारुणिको भगवान् अष्टावक्रमुनिः सकल
मुमुक्षुजनमुद्दिधीर्षुः शिष्यं प्रति मोक्षोपायमुपदिशति ॥
मुक्तिमिच्छसि तात तिसाधुगुरुसंबोधनी ॥ हे शिष्य चैन्मुक्ति
मिच्छसि तर्हि विषवत् विषयान् यथा त्यज्यते तद्वत् विषयान् इत्य
बुद्धिरूप कालपरसंगध्यास्तदाश्रयांश्च त्यजेत् तन्नासक्तिं मा कार्या

२१

प्तीरिनर्थहेतुत्वादित्यर्थः॥ एतेनअनर्थो निवृत्तिः तेः(?) रूपमुक्तोरूपाय
उक्तः॥ अथ परमानंदावाप्तिरूपमुक्तेरूपायमाह॥ मुक्तेमिच्छसि० श्लोकः॥
तावत्कुरुक्षमेति॥ क्षमानाम सर्वसहनसर्वाधिष्ठानत्वमात्मधर्मः॥
आर्जवं नाम अविद्यारूपकृतकसंबंधाभावसोव्यात्म धर्मः॥
दयानाम निरूपाधिकसंबंधितानुबंधत्वं सोप्यात्मधर्मः॥ तोषानाम
आत्मसुखं॥ तदपिआत्मस्वरूपं सत्यंनाम कालत्रयाबाध्यस्वरूपं सोप्या
त्मैव॥ एवंविधमात्मस्वरूपं पीयूषवद्भज॥ यथापीयूषममृतमा
श्रीयतेनजरत्क्षमाजोनदयातोषसत्योपेतं सुखस्वरूपं काल
त्रयाबाध्यमात्मतत्वआश्रयस्वेत्यर्थः परमानंदावाप्तिहेतुत्वा
दित्यर्थः॥

ननु पांचभौतिको देहः वात्मा तथा च भूतानां तद्व्यक्तिबत्यागोन न्या॥

संभाविनान्नहि पृथिव्यादीनां स्वभावभूतो गंधादिकाव्रव्ये पिस्य

ज्यत इत्याशंक्य पृथिव्यादिरूपत्वं नभूवसिद्धाहा न पृथिवीनडो... ०२॥

हाशंक्य पृथिव्यप्तेजोवायूकानां न क्रमेरूपस्त्वं न नवसीति। ननु स्त्व

मनात्मधर्मानुविधयांस्त्यजेत्यर्थः नन्च हं गौरः स्थूलः इत्यादि प्रती

तेः पांचभौतिको देहः एवात्मेत्यत आह गत्ध्यानितिः। रेकां देहादीनां

साक्षिणामेवात्मानां विद्धि साक्षात्कारः। तथा च देहादेः साक्षीआ

त्मा देहादेरन्योभिन्न यथा घटद्रष्टा घटाद्भिन्न इत्यर्थः। नै

॥२॥

ध्यापि कामितमतीमामानंनिरा करोति चिद्रूपमिति श्रीआत्मज्ञानं
स्य फलमाह। मुक्तेष्वाति आयति कीदृःखनिवृत्तिमुक्तिरिति
नैयायिकाः दुःखप्रागभावपरिपालनं मुक्तिरिति प्राभाकराः
आत्मानंदमुक्तिरिति बौद्धाः इत्यादयस्तान्निराकुर्वंतेवामेदैः
नाशोविमुक्तिरिदमाह यदीति॥ यदि देहं पृथक्कृत्य श्लोकः॥
हार्थ्य यदि देहं पृथक्कृत्य देहादिभ्यो विविच्य चिति विश्रा
म्य चिदेकोगोमेभ्या तिष्ठसि तर्हि त्वमधुनैव इह इदानीं वा
रामेव सुखी प्राप्तपरमानंदः अतएव ब्रह्मज्ञानंसुप्रसन्नमनो बं
धमुक्तः कर्तृत्वं भोक्तृत्वं प्रसिद्धं स्वानर्थमोहतो भवब्यसीत्यर्थः॥

ननु वर्णाश्रमधर्मैरुक्ता कर्माणि विहाय चित्तिविश्रान्त्यावस्था
नं कथमुक्तमासांख्यात्मा वर्णाश्रमीविलक्षण इत्याह न त्वमिति ॥
न त्वं विप्रादिको॥४॥ हे शिष्य त्वं वर्णाश्रमाविलक्षण इत्यर्थः ॥ न
न्वहं ब्राह्मण इत्यादिवाक्यप्रत्ययबलाद्वात्मैव वर्णाश्रमीत्वेत्याशं
क्याह ॥ नाक्षगोचर इति अयं ब्राह्मण इत्यादिप्रत्ययास्तु देहगो
चरा एव न त्वात्मगोचरास्त्वं त्विन्द्रियकज्ञानागोचर इत्यर्थः ॥
तर्हि कीदृशोहमित्याशंक्यात्मानं निरूपयन्नेव तद्विश्रांतिफल
मनुवदति ॥ असंगः सर्वोपाधिसंगरहितः निराकारः विश्वसाक्षि

23

त्वमसि ॥ अतस्त्वमाश्रमासंगादिरूपस्य तु वर्णाश्रमविलक्षणात्वात्कर्मा
सक्तिं परिहाय शांतिं विश्रम्य सुखिप्राप्त परमानंदो भवेत्यर्थः ॥ ननु
वेदोदितकर्मा विहाय शांतिं विश्रांतावपि प्रत्यवायप्रसंग इत्यत आह ॥
धर्माधर्ममिति ॥ धर्माधर्मौ ॥ ५ ॥ एको द्रष्टासि ॥ ६ ॥ धर्माधर्मौ
द्वेषो मनोधर्मो हि व कालत्रये पि तैः सह तव संबंधो नास्तीत्यर्थः ॥
न कर्तासीति किं च विहितनिषिद्धकर्मकर्तृ धर्मादि द्वारा सुखदुःखभो
क्तृत्वं तदपि तव नास्ति ॥ शुद्धबुद्धस्वरूपत्वात्त्वं सर्वदा मुक्त एव ॥ अ
ज्ञानमात्रविजृंभितो बंधदुःखे तो तु विना विश्रांत्यैवाज्ञाननिवृत्त्या न

॥३॥ ॥३॥

विज्ञप्यतेत्यर्थः ॥ ननु शुद्धबुद्धस्वभावस्यैकस्य नित्यमुक्तस्यात्मनो
बंधः किंनिबंधनो यद्बंधस्य निवृत्त्यर्थं विवेकिनो यतंते इत्याशंक्यानि
त्यमुक्तस्यापि प्रातितिकं बंधहेतुमाह एक इति। हे शिष्य सर्वस्य द्र
ष्टा प्रतिशरीरमेकस्त्वमसि ततश्च व्यापकत्वात् सर्वदा मुक्तप्रायो
ऽसि देहाद्यध्यासतो बंध इतीयमानोऽपि वस्तुगत्या मुक्तोऽसी
त्यर्थः ॥ अयमितिहि निश्चितं भावमेव बंधो यदितरं देहादिरूपं
परिच्छिन्नं द्रष्टारं पश्यसीत्यर्थः। पूर्वं बंधहेतुमुक्तः अथानर्थहे
तुं वदन्नेव तन्निवृत्तिपरमानंदावाप्त्युपायमनु वदति ॥ अहंकर्तेत्यादि ॥

हे शिष्य ॥ अहं कर्तेत्येवं रूपो योऽहं मान ॥ अहमिति ॥ आत्मनि कर्तृत्वाभि
मानस्तद्रूपो महान् कृष्णसर्पः सुखदुःखविपाकहस्तेन दंशितः कव
लीकृतोऽतः करणान्तकर्ताहं ॥ अकर्ता ॥ आत्मा इत्येवं रूपं विश्वासामृ
तं निश्चयामृतं पीत्वा ॥ अनुभूय सुखी भव ॥ आत्मपरमानंदो भवेत्यर्थः ॥
नत्वात्मज्ञानामृतपानं किं द्वारा सुखसाधनमित्याशंक्याह ॥
ज्ञानकानन द्वारा ज्ञानाग्निः सुखसाधनमित्याह ॥
विशुद्धबोधोऽहं ॥ ८ ॥ एक इति ॥ एको विशुद्धबोधः स्वप्रकाशविदात्माहमिति ॥ एकः सजातीयविजातीयस्वगतभेदरहितः ॥ ४ ॥

निश्चयानि नाज्ञानात्स्वं गहनं प्रत्यात्मस्वरूपेण दृग्धा
मोहेन रागद्वेषसर्वाणि जन्मापायादि ततः शोकः विगतदुःख
सन् सुखी भवेत्सर्वथा। चानन्दस्यात्मनो ज्ञानं नदाहे सत्यपि सत्य
स्य प्रपंचस्य ज्ञानादिनः निवृत्तो वीतशोकः कथं स्यादित्याशंक्याह
प्रपंचस्य रज्जुसर्पतुल्यत्वात् ज्ञानादिभिर्न दुःखहेतोरभा
वादीतशोकः नास्यादेवेत्याह यत्रेति ॥ यत्र विश्वमिदं श्लो० ॥५॥
यत्र बोधे इदं विश्वं रज्जुसर्पवत् कल्पितं आभिज्ञानाज्ञानकल्पि
तं भाति स बोधः चिदात्मा त्वं सुखं चर। यथा स्वप्नदृष्टा यां अवस्था

न कल्पिते व्याघ्रादिकं आयद्धो धावति दृश्ये सुखं चरतीति तदितरथं ननु दुःखहेतु प्रपञ्चाभिव्यक्तौ दुःखाभावमात्रं स्यात् सुखं तु
कथं स्यादिति चेत्। स्वभावतः एवं तूर्ण्यानेतानेद
स्वरूपत्वादिति आनन्देति। आनन्दस्योम मनुष्य लोके
देव लोकानन्दस्य परम तत्त्व आनन्दस्याप्यत्यर्थं
१११ एतस्यैवानन्दस्य न्यानि भूतानि मात्रामुपजीवन्ती
तीश्रुतेः। ननु सर्वे रज्जु सर्पवत् कल्पित स्वभावतम द्रव।

किं नि बन्धनानि व्याख्याह मुक्ताभि
नानीति। मुक्ताभि नानी° कां कथ्य।

ऽिद्धिनिश्चितमुक्ता[illegible]मान्येवमुक्तोपि च बंधाभिमानिवं
धुभिन्न किंचदेति प्रमाणाम[illegible] निकवंदेशीति यामतिः साग
तिर्नैवेदहर्येमेति [illegible] किंचदेतीति [illegible]नः श्रुति सत्यो बा
धितार्थी नीविद्याकर्म [illegible] सम न्यारभेदे सर्वप्रज्ञायेति श्रुति
पारिप्लुदीन्नत्यात्र्ययेवापरस्मैरन तावभित्यादि स्मृतिपरिग
हीतत्वाच्च यथा च्यानिमानि कावेवबंधमो द्वौ नवु वास्तवा
स्तवाविति यथै एवं च हुक्तौ यम येश्च दुबा ध त्वात् पुनः पुनारोप्य
बोधार्थं मुच्यते रूपदो बंध१०॥ ननु जीवात्मनः पारमार्थिका

२६

वेव बंधमो क्षो विति नात्किकाम पाकतु माहा आत्मेति। आत्मा साक्षी

विलुप्त र्णं ।। आत्मा भ्र मात देहा का वात्म नादात्म्यात्र मात्रसे सार

वानि वप्रतीय न्ते नतु वस्तुतः स्यास्थ अन्न देरा हेहे नाहसा

साक्षी कर्तु रहे ारा दे साक्षीन तु कर्ता विवेर्थ त्र

व यस्माद् दित विरुद्धः सर्वोधि ज्ञानोरूप व्यापक र वस डी

तीयेविमा तोय स्व गत भेद राहित मुक्त स्त्र गात्या मायातका

र्योतीतं सिर। स्वप्रकाशा चैतन्य रूपः उ कोयउ चेहार

रहितअसं गः। सर्वसंगशून्यः असंगो

ध्ययं पुरुषं इति श्रुतेर्गानिरस्त इवि बाह्याचिकापराहितः शांतः

प्रावृत्तिनिवृत्तिदेहा यतः कर्मपापधर्मैरक्षितः तस्माद्वस्कलो

न संसारी स्यर्थः ॥ ३ ॥ अहं परिछिन्नो ममेदं देहादिकं सुखी दुःखी वा

हमिति त्वमस्यानादि परंपरा तत्स्य संस्कारो वनायानि वर्तयितु

मशक्यता हार्दत्तिरसक्कृत् उपदेशादिति न्यायस्त्वन्त्रायं पुनः पुनः

अद्वैतात्मभावनां विजातीयभावनानिवृत्तये पुरःसरामुपादरा

ध्य २ ति । कूटस्थमिति ॥ हेशिष्य त्वात्मा सोहं अहंकारो हमिति त्वमेमुं

धका बाह्यभावं ममेदं देहादिकमिति बाह्यपदार्थविषयं

भावंअथवीतरंभावंसुखीदुःखीमहंकोहमितिअनरपदार्थवि
षयंताबंभावनांमुक्त्वा अहंत्याकुरस्वमसंगबोधस्वरूपमहे
तमामाने परिसमंततः व्यापकआवत्ये स्थं ॥२४॥ कुरुस्व बोधमहं
अनादिरूपदेहाभिमानःस्वकृतो वनथा नानि वर्तते हमितिपुनःपु ॥२५
॥७॥ ज्ञानखड्गेनतं निवर्त्य सुखीभव स्याहृ देहाभिमाने निंदे हाभि मा
नपाशोन ॥२॥ आहेसु पुत्र हे शिष्य त्वं देहं अहमिति त्यभिमानपाशे
नचिरे वकुकल्पबद्धोसि अतो बोधोहमिति इपो हमिति ज्ञानख
ड्गेन पुनःपुनः स्तैः पाशान् निःस्कृत्य नित्यत्वे सुखी भव ॥२॥

चित्तवृत्तीनिरोधरूपः समाधिरेव केवलो बंधनिवृत्तिहेतुरितिप्र
पातेऽज्ञानमेव कर्मपाकं तुमाह ॥ निःसंग इति ॥ निःसंगो गो निःक्रियोसि
हे शिष्य त्वं वस्तुतो निःसंगः सर्वस्य बंधस्य न्योसि। तथा क्रियारहितो
सि। अत्र हेतुमाह। स्वप्रकाशोनिरंजन इति। निःक्रियस्य समाध्यनु
ष्ठानपरत्वमेव बाहिनिश्चितंते बंधः ॥ तथा च ज्ञानोतिरेकोपायानुष्ठा
नमार्ग प्रत्युतबंधाय वेत्यर्थः ॥ अतदेवमाह ॥ यान्निनिर्गतो समाधि
रपि हरवैनिरात्यतः। अथ परिश्रयो शुद्ध बुद्धात्मनो विकृत्य भरी तद्वियमु
त्सारिमय यत्ने व चिन्तितमनुपलहरात श्लोको कदृपेनत्यायेति ॥

(28)

त्वयाततमिदं विश्वं त्वयि प्रोतं यथार्थतः ॥ शुद्धबुद्धस्वरूपत्वं मागमः क्षुद्रचित्ततां ॥१५॥ हे शिष्य इदं विश्वं त्वया व्याप्तं कनकेनेव कटककुंडलादिकं यथा इदं विश्वं त्वयि प्रोतं मृदि घटशरावादिकं हे शिष्य यथार्थतः परमार्थतः शुद्धः अविद्यातत्कार्यविवर्जितः बुद्धः स्वप्रकाशचिद्रूपोसि ॥ एवं च सर्वे गौध्यः सर्वेरसौ नेति नेतीति श्रुतिस्मृतिव्याख्यानुसारेणपोतना ध्यामध्यारोपापवादाभ्यां निःप्रपंचमात्मतत्वमुपदिष्टं भवति। हे शिष्य परिपूर्णशुद्धबुद्धस्वरूपस्त्वं क्षुद्रचित्ततां विपरीतचित्ततां मागमः मा कार्षीरित्यर्थः ॥१५॥

८

८

तृतीयमात्मा षडूर्मयः षड्भावविकारमत्व इताः स्वतुतादिलक्षण इत्याह नि
रपेक्षत इति ॥ निरपेक्षो निर्विकारो निर्भरो स्सीतं ठा त्राय ॥ अगाध बु
द्धिरक्षुब्धो भवति निश्चात्रवासनः ॥ १६ ॥ हे शिष्य त्वं निरपेक्षः अशना
यापिपासाशोकादिषडूर्मीसंसर्गातीतः तथा निर्विकारः ॥ जायते अस्ति वर्धते
विपरिणमते अपक्षीयते विनश्यतीत्येवं विधा यास्कादिभिरुक्ताः षड्भा
वविकारास्तत्संसर्गरहितस्त्वमित्यर्थः ॥ तर्हि किंरूपोऽहमित्यत आह
निर्भर इति निर्भरश्चिद्घनरूपः शीतान्तः सुखरूपः अमुक्तिसमयमा

ति व्याप्यरात्रौ तिष्ठतीत्याशयः ॥ आगाधा ॥ प्रवन्नस्यरा ॥ आपरिच्छिन्नाबु
द्धिः स्वरूपचैतन्यतद्रूपः ॥ अक्षुब्धा अविद्याकृतक्षोभरहिता ब्रह्मस्व
तोसि ॥ अतस्त्वं क्रियामात्ररहिता क्रि न्मात्र निष्ठास्वेत्यर्थः ॥१६॥ हे
शिष्य तं निरवपेक्षं अज्ञानया पापादि बहु मीसंसर्गातीता ॥

१५॥

तथा निर्विकारः जायतेऽस्ति व र्द्धते विपरिण मते अपक्षीयते
विनश्यति इत्येवं विधाया स्कादि षड्भावविकारशून्यास्य
गरहितस्येत्यर्थः ॥ नहि का द्वा हमि त्येतो आहा निर्भर स्थाहि

इति निर्गुणः श्रिद्धु नरूप स्त्रीनत्वः सुखरूप अमुक्ति समयमनि
व्यापने रीतिष्ठ तीर्त्या रीय अगाध अवस्परीं अपारछिन्नारूप
बुद्धिस्वस्वरूप चैतन्यनारूप अछेद्य आवृयालतक्षां भरहितः
स्वं वस्तु नोस्ति अंतरत्वे क्रियामात्र रहितः श्चिन्मात्र निष्ठोन वेत्यर्थः गाध
विषयान्वविभवत्स अस्त्वेषा पूर्व दृ जतिमे सोपायः प्रथम
श्लोके तु पानिष्ठः परं तु विषयाणां विषयं तुल्य त्वे सत्यात्म न दृ
पीरूपं तु ल्यत्वे च हेतु गोपोक्तं स्वाध्य हेतुनु वदं श्लोवबोधौ

ने

(B)

ड श श्लोकोपदेशो मोक्षानुष्ठिदात्मोन स्वाध्यस्तं विश्वं
समंततो व्याख्याय स्थितो मुकुंदइव स्वाध्य संसारी र
मितित ज्ञावापतिरेव परम पुरुषार्थइ स्फुपपति
मुखेन प्रकरणार्थं संग्र स्त तिश्लोकत्रये ण ॥अथ स
ग्रह श्लोकस्याकारमित्यादिना व्याकारमनंत ०॥१२॥

॥१०॥

होशिष्य साकारशरीरादिके अनंते मिथ्याभूतं विद्धि अनं
स्तद्विषवस्तुजेत्यर्थः॥ निराकारं मात्म तत्वं निश्चलं ०

१०

कालत्रयावस्थायी विद्धि सर्वसाक्षी चान्तिर्येविशाने
देव्रत्योतिश्रुतेश्च अनरतू तत्त्वैविन्मात्रैउपदेशो नउपाद
र्यमानेनतनैवविश्रम्यावस्छानेननपुनर्भस्यमो भोस्य
सीभवःसिद्धिस्यथः ॥२॥ अथ वपाश्रमधर्मकस्कु कवारीरा
पुण्यापुण्यश्रमकल्लिङ्गशरीरादाविकउवर्णंपारिपूर्णत्वेत्त्वं
स्वहृद्यानेनिरूपयतितायथ बौतायथेवादर्शोमध्येस्वरूपंतत्॥१०॥
यथैवादर्शप्रतिबिंबनेशरीरादौ अंतर्मध्येपरितावहिश्चस

31

आदर्शो व्याप्य वर्त्तते॥ तथैव स्वाध्यस्ते अस्मीन्स्थूलदेहे शारीरे ऽभ्यंतः ऽअंत: परितश्च परमेश्वराख्यो दात्मा व्याप्यास्ति ते॥
तथाचयत्र विश्वमिदंभाति कल्पितरज्जुसर्पवदित्यादेवैः॥ प्रकरणार्थं संक्षेपतः स्तुवन्नाआदर्श दृष्टांते परिच्छिन्न
॥१९॥ त्वादिप्रमापातः स्वाध्यस्त शारीरानर्थापि च्यवनेस्य पः षष्ठम
तोच दृष्टकारकोरा दृष्टांतेन बाह्याभ्यंतरव्यापकत्वमाह॥ एकः सर्वगतं व्योम०॥१९॥

यथासर्वगतमेकनियंथ्योमचरेघ्वतादौबाहिरंतश्चवर्ति
नेतथानित्यंजाविभाशिब्रह्मसर्वेषुहतगणेबाहिरंतश्चनि
रंतरसर्वेशावर्त्तंतइत्यर्थः॥१९॥ बतः आत्मासर्वस्यांतरइतिनकेनेः
अतश्चबोधोहमितिज्ञानखडुनदेहोहंभावपारांनिः छ
त्यसुखीत्वनवेसर्थः॥१११॥ इतिश्रीमदूच्चेत्स्वरविरचितायां
छाबक्रटिकायांआत्मानुबोधपदेशप्रकरणंप्रथमंसमाप्तं

[OrderDescription]
,CREATED=23.09.20 16:46
,TRANSFERRED=2020/09/23 at 16:51:34
,PAGES=63
,TYPE=STD
,NAME=S0003699
,Book Name=M-1036-ASTAK TIKA
,ORDER_TEXT=
,[PAGELIST]
,FILE1=00000001.TIF
,FILE2=00000002.TIF
,FILE3=00000003.TIF
,FILE4=00000004.TIF

FILE5=00000005.TIF
,FILE6=00000006.TIF
,FILE7=00000007.TIF
,FILE8=00000008.TIF
,FILE9=00000009.TIF
,FILE10=00000010.TIF
,FILE11=00000011.TIF
,FILE12=00000012.TIF
,FILE13=00000013.TIF
,FILE14=00000014.TIF
,FILE15=00000015.TIF
,FILE16=00000016.TIF
,FILE17=00000017.TIF

FILE18=00000018.TIF
,FILE19=00000019.TIF
,FILE20=00000020.TIF
,FILE21=00000021.TIF
,FILE22=00000022.TIF
,FILE23=00000023.TIF
,FILE24=00000024.TIF
,FILE25=00000025.TIF
,FILE26=00000026.TIF
,FILE27=00000027.TIF
,FILE28=00000028.TIF
,FILE29=00000029.TIF
,FILE30=00000030.TIF

FILE31=00000031.TIF
,FILE32=00000032.TIF
,FILE33=00000033.TIF
,FILE34=00000034.TIF
,FILE35=00000035.TIF
,FILE36=00000036.TIF
,FILE37=00000037.TIF
,FILE38=00000038.TIF
,FILE39=00000039.TIF
,FILE40=00000040.TIF
,FILE41=00000041.TIF
,FILE42=00000042.TIF
,FILE43=00000043.TIF

FILE44=00000044.TIF
,FILE45=00000045.TIF
,FILE46=00000046.TIF
,FILE47=00000047.TIF
,FILE48=00000048.TIF
,FILE49=00000049.TIF
,FILE50=00000050.TIF
,FILE51=00000051.TIF
,FILE52=00000052.TIF
,FILE53=00000053.TIF
,FILE54=00000054.TIF
,FILE55=00000055.TIF
,FILE56=00000056.TIF

FILE57=00000057.TIF
,FILE58=00000058.TIF
,FILE59=00000059.TIF
,FILE60=00000060.TIF
,FILE61=00000061.TIF
,FILE62=00000062.TIF
,FILE63=00000063.TIF
,